

2012RGW110 bijlage

Notitie over het derde Deltaprogramma en de provincie Utrecht

September 2012

1. Aanleiding notitie

In het najaar 2010 is de Statencommissie RGW over het eerste Deltaprogramma geïnformeerd via de 'Notitie over het eerste Deltaprogramma en de provincie Utrecht'. In het najaar 2012 is de Statencommissie RGW op excursie naar de Grebbedijk geweest. Toen is aandacht besteed aan een aantal relevante onderdelen van het tweede Deltaprogramma. Het uitkomen van het derde Deltaprogramma is een goed moment om de Statencommissie RGW te informeren over dit programma. Het afgelopen jaar is er veel gebeurd. De Deltawet is op 1 januari 2012 vastgesteld (unanieme vaststelling in Tweede en Eerste Kamer). In de Rijksbegroting is een Deltafonds opgenomen. Begin 2012 dreigde op diverse plaatsen in Nederland een dijkdoorbraak, op vele plaatsen in de wereld is het daadwerkelijk mis gegaan. De langdurige droogte van 2011 heeft interessante input geleverd voor zoetwater. En de regionale en politieke component wordt steeds belangrijker in het Deltaprogramma.

Binnen de provinciale organisatie zijn ondertussen veel werkzaamheden gericht op het Deltaprogramma: er zijn en worden diverse onderzoeken opgestart, de provincie participeert in diverse Deltadeelprogrammagebieden (mede als trekker), en waterveiligheid en zoetwater krijgen binnen onze provinciale organisatie en provinciaal instrumentarium een steeds prominentere plaats, zoals aangegeven in de Kadernota Bodem, Water en Milieu.

Onderstaand wordt ingegaan op het derde Deltaprogramma, en de betekenis voor de provincie Utrecht. Eerst wordt ingegaan op het Deltaprogramma en een aantal deltabegrippen. Vervolgens wordt ingezoomd op de vijf deltabelissingen, en de relevantie daarvan voor de provincie Utrecht.

2. Het derde Deltaprogramma en enkele Deltabegrippen

Het **Deltaprogramma** is het Deltaplan voor de 21e eeuw. Het staat voor een veilig en aantrekkelijk Nederland, nu en straks, waar de waterveiligheid én de zoetwatervoorziening op orde zijn. Dat is een belangrijke voorwaarde voor het voortbestaan van Nederland en een sterke economie.

Alle betrokkenen in het Deltaprogramma werken toe naar een robuuste Nederlandse delta.

Een innovatieve aanpak staat daarbij centraal. Maatregelen zijn zo flexibel mogelijk, zodat ingespeeld kan worden op een veranderende situatie. De aanpak is integraal: er wordt een relatie gelegd tussen waterbeheer, economie, ruimte en natuur.

Het Deltaprogramma richt zich op de lange termijn (2050 en 2100). Om om te gaan met onzekerheden in ontwikkelingen werkt het Deltaprogramma met vier **deltascenario's**, gebaseerd op een matige klimaatverandering of snelle klimaatverandering en sociaaleconomische groei of sociaaleconomische krimp.

De **deltacommissaris** voert de regie over het Deltaprogramma. Hij biedt het kabinet ieder jaar een voorstel aan voor de invulling van het Deltaprogramma. Dit gebeurt in samenspraak met de betrokken provincies, gemeenten en waterschappen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. De resultaten staan in de jaarlijkse rapportage, waarin de reactie van het Kabinet al is verwerkt. De Tweede Kamer ontvangt Prinsjesdag het jaarlijkse Deltaprogramma, als bijstuk bij het Deltafonds. Na behandeling in de Tweede en Eerste Kamer wordt het jaarlijkse Deltaprogramma definitief.

Het **Deltafonds** bevat de middelen voor het bekostigen van de maatregelen en voorzieningen van nationaal belang die nodig zijn voor een veilige delta en een adequate zoetwatervoorziening.

Het Deltafonds bestaat sinds 1 januari 2012, toen de **Deltawet Waterveiligheid en Zoetwatervoorziening** (als wijziging van de Waterwet) van kracht werd.

Dit derde Deltaprogramma bevat daarom voor de eerste keer ook een overzicht van alle maatregelen, voorzieningen, onderzoeken en ambities, zoals het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (o.a. Eemdijken en Zuidelijke Randmeren), Ruimte voor de Rivier (o.a. Ruimte voor de Lek en Obstacleverwijdering bij Elst) en MIRT Onderzoeken Deltaprogramma (deze bestaan voor alle deelprogramma's van het Deltaprogramma, met uitzondering van het deelprogramma Veiligheid).

Een essentiële mogelijkheid voor het Deltafonds is geboden door het zogenoemde Experimenteerartikel in de Deltawet, waarmee andere middelen eenvoudig zijn in te brengen om integrale plannen te financieren. Het Deltafonds bevat nu middelen tot en met 2028. Het op orde houden van de waterkeringen, het actualiseren van de waterveiligheidsnormen en het op peil houden van de zoetwatervoorziening leiden tot een miljardenopgave in de komende decennia.

Vanaf 2015 bevat het Deltaprogramma een uitvoeringsplan voor waterveiligheid: het **Deltaplan Waterveiligheid**. Mogelijk komt er ook een uitvoeringsplan voor zoetwater, het **Deltaplan Zoetwatervoorziening**. Binnen deze deltaplannen krijgt een '**nieuwe generatie Deltawerken**' plaats.

Het Deltaprogramma levert in 2014 voorstellen van de deltacommisaris voor vijf **Deltabeslissingen** op. Daarover besluiten kabinet en Tweede Kamer. Het betreft Deltabeslissingen over:

- de veiligheidsnormen die we moeten herijken en actualiseren;
- randvoorwaarden voor de (her)ontwikkeling van bebouwd gebied;
- de zoetwaterstrategie die voor een adequate watervoorziening moet zorgen;
- de bescherming van de Rijn-Maasdelta;
- het lange termijn peilbeheer van het IJsselmeer.

Deze deltabeslissingen geven richting aan de uitvoering van maatregelen die na 2015 worden gestart, na afronding van de lopende programma's.

Negen deelprogramma's vormen de basis voor de Deltabeslissingen. Voor de provincie Utrecht zijn de deelprogramma's Veiligheid, Zoetwater, Nieuwbouw en Herstructurering, Rivieren en IJsselmeergebied van direct belang. Ook bestaan er nauwe verbanden met de deelprogramma's Rijnmond-Drechtsteden en Zuidwestelijke Delta; keuzes die voor deze gebieden worden gemaakt werken door naar Utrechts grondgebied.

Het Deltaprogramma werkt sinds dit jaar met **stuurknoppen** in het hoofdwatersysteem. Vier primaire stuurknoppen in het hoofdwatersysteem zijn vooral bepalend voor de strategieontwikkeling voor waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Deze stuurknoppen bepalen in hoge mate de opgaven bij extreem hoge en lage rivierafvoeren en zeestanden:

- de afvoerverdeling over de Rijntakken (Pannerdensch Kop en IJsselkop);
- de verbinding tussen de Nieuwe Waterweg en de zee;
- de afvoercapaciteit bij de Afsluitdijk en het peilbeheer op het IJsselmeer;

- de verbinding tussen het Haringvliet en de zee.

De andere knoppen, zoals Berging Zuidwestelijke Delta, Afvoerdeling Rijnmond-Drechtsteden en de knoppen die de uitwisseling met het regionale systeem bepalen, vervullen een daarvan afgeleide, maar ook zeer belangrijke functie.

Voor de provincie Utrecht is van groot belang hoe met deze stuurknoppen wordt omgegaan; Utrecht is sterk afhankelijk van de wateraanvoer over de Neder-Rijn en Lek in droge tijden, kwetsbaar tegen overstromingen vanuit deze rivier, en gevoelig voor grote peilveranderingen op het Markermeer/Eemmeer. Mede via de 4D-groep Zuidwestelijke Delta – Rijnmond-Drechtsteden – Rivieren – IJsselmeergebied wordt de samenhang van de deelprogramma's en de omgang met de stuurknoppen besproken. Utrecht participeert in de jaarlijkse 4D-bijeenkomsten.

Het Deltaprogramma zet in op **adaptief deltamanagement**. De noodzaak om ingrijpende maatregelen te nemen, kan zo worden uitgesteld. In de tijd die we hiermee winnen, kunnen we meer te weten komen over het veranderende klimaat en vernieuwende oplossingen ontwikkelen. Met de strategie om nu al maatregelen te nemen om bepaalde omslagpunten uit te stellen, bijvoorbeeld door bij het bouwen in een gebied rekening te houden met toekomstige wateropgaven, zorgen we ervoor dat het beschikbare geld zo efficiënt mogelijk wordt besteed.

In 2011 is in het kader van het Deltaprogramma aan de analyse van de lange termijn opgaven gewerkt voor waterveiligheid en zoetwater, in 2012 zijn de **mogelijke strategieën** in beeld gebracht om deze opgaven op te lossen, in 2013 wordt getrechterd naar **kansrijke strategieën** en in 2014 wordt vervolgens getrechterd naar een **voorkeursstrategie**. In de derde rapportage over het Deltaprogramma staan de mogelijke strategieën centraal. De komende twee jaar vallen de minder kansrijke oplossingen geleidelijk af, op basis van eenduidige criteria, zodat in het Deltaprogramma 2014 de kansrijkste strategieën overblijven, en het jaar daarna de voorkeursstrategieën. Deze vormen de basis voor de Deltabeslissingen. Als de Deltabeslissingen genomen zijn, moeten deze vertaald worden in plannen, juridische instrumentarium etc., op nationaal niveau, maar mogelijk ook op provinciaal niveau.

Het Deltaprogramma is een nationaal programma. De provincie Utrecht zet mede in op een hoger beschermingsniveau van enkele primaire waterkeringen vanwege hoogwater en voldoende wateraanvoer via de Neder-Rijn en Lek in droge tijden. Onze inzet kan nadelig uitpakken voor andere gebieden in Nederland, omdat die gebieden daardoor relatief een hogere kans op een dijkdoorbraak kunnen krijgen, of in droge tijden nog minder water. De Deltabeslissingen zijn hierin bepalend.

3. Deltabeslissing Waterveiligheid

Voor waterveiligheid ligt er een drievoudige opgave:

- a. het veiligheidssysteem op orde houden;
- b. het wettelijke beschermingsniveau voor waterveiligheid eventueel actualiseren;
- c. inspelen op veranderende omstandigheden, zoals bodemdaling, verandering in rivierafvoeren en de zeespiegel.

A. Het veiligheidssysteem op orde houden

De omvang van de waterveiligheidsopgave is sinds de vorige rapportage van het Deltaprogramma (Deltaprogramma 2012) duidelijker geworden. De dijken hebben opnieuw een 'APK' ondergaan; de resultaten van de **Derde Toetsing van primaire waterkeringen** zijn beschikbaar. Mede de in de

provincie Utrecht liggende indirect primaire keringen (ook wel C-keringen) langs de Gekanaliseerde Hollandsche IJssel en het Amsterdam Rijnkanaal voldoen op dit moment niet aan de wettelijke norm.

Waterveiligheid Centraal Holland

Op basis van de in november 2011 afgeronde ‘Derde toets primaire keringen’ zijn de C-keringen langs de gekanaliseerde Hollandsche IJssel en het Amsterdam-Rijnkanaal afgekeurd. Ze zijn te laag waardoor dijkkring 14 (Centraal Holland, waarin een groot deel van de Randstad ligt) bij een overstroming vanuit de Neder-Rijn en Lek via dijkringen 15 (Lopiker- en Krimpenerwaard) en 44 (Kromme Rijn) kan overstromen. Het op orde brengen van de C-keringen vraagt een forse financiële inspanning en zal op veel maatschappelijke weerstand stuiten omdat de keringen door historische kernen zoals Oudewater en Montfoort en het Groene Hart lopen, en er bovendien op veel plaatsen amper ruimte is voor versterking.

Vanwege deze problematiek heeft afgelopen jaren de studie ‘Waterveiligheid Centraal Holland’ plaatsgevonden naar kansrijke alternatieve oplossingen om de waterveiligheid van dijkkring 14 op orde te krijgen vanuit overstromingen vanuit Neder-Rijn en Lek. Als meest kansrijke oplossing kwam naar voren het toekennen van een strengere veiligheidsnorm aan delen van de primaire keringen langs de Neder-Rijn en Lek ter hoogte van dijkringen 44 en 15 zodat deze gelijk is aan de norm van dijkkring 14. Versterken van de C-keringen langs de Gekanaliseerde Hollandsche IJssel en het Amsterdam-Rijnkanaal is dan niet meer nodig omdat het water bij de ‘voordeur’ wordt tegengehouden. Bijkomend voordeel is dat ook dijkringen 15 en 44 een hogere veiligheid krijgen. Wanneer deze maatregelen worden aangevuld met een uitlaatwerk benedenstrooms in de Krimpenerwaard kan mogelijk de lengte van de Lekdijk waaraan een strengere norm wordt toegekend worden beperkt.

Met het actualiseren van het wettelijke beschermingsniveau kan de korte termijnopgave (voldoen aan huidige wettelijke veiligheidsnormen) dus opgevangen worden.

Vanuit het Bestuurlijk Afstem Overleg Centraal Holland is op 29 maart 2011 een brief met advies aan de Staatssecretaris Water gestuurd waarin mede dit onderwerp aan de orde komt. In het Bestuurlijk Afstem Overleg Centraal Holland zijn bestuurders van de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht, de waterschappen Schieland en de Krimpenerwaard, Delfland, Rijnland, De Stichtse Rijnlanden en Amstel, Gooi en Vecht en Rijkswaterstaat Utrecht vertegenwoordigd. Ook DG Water en Waterschap Rivierenland participeren in dit overleg.

Waterveiligheid Centraal Holland is nu uitdrukkelijk in het Deltaprogramma 2013 opgenomen. Het viel eerst deels buiten de gebiedsgerichte deelprogramma’s. Mede vanuit de provincie Utrecht hebben het afgelopen jaar diverse acties plaatsgevonden om de problematiek binnen de gebiedsgerichte deelprogramma’s te agenderen.

B. Het wettelijke beschermingsniveau actualiseren

De wettelijke beschermingsnormen vragen ook aandacht. De waterveiligheidsnormen dateren grotendeels uit het midden van de vorige eeuw. Voor de provincie Utrecht zijn we van mening dat de huidige wettelijke beschermingsnormen van de dijken langs de Lek en Neder-Rijn niet meer toereikend zijn vanwege de aanzienlijk toegenomen bevolking en de economische waarden in het overstroombare gebied sinds de vaststelling van de waterveiligheidsnormen (zie provinciale Waterplan).

Eind 2011 heeft Staatssecretaris Atsma analyses aan de Tweede Kamer ter beschikking gesteld over de maatschappelijke kosten en baten van waterkeringen en het risico op slachtoffers door overstromingen. Daaruit blijkt dat het niet nodig is de normen in heel Nederland met een factor tien te verhogen, zoals de tweede Deltacommissie heeft aanbevolen. Wel zijn de waterveiligheidsnormen in delen van het land aan actualisatie toe, vooral in het **riviereengebied**, delen van de regio Rijnmond-Drechtsteden en bij Almere. Voor deze gebieden geven zowel het risico op slachtoffers als economische overwegingen aanleiding om een hoger beschermingsniveau verder te onderzoeken. In het derde Deltaprogramma wordt aangegeven dat op puur economische gronden extra investeringen in het beschermingsniveau

nodig zijn aan de waterkeringen langs de Lek, met name aan de noordzijde. Op grond van slachtofferrisico's vragen de beschermingsniveaus op een aantal trajecten langs de Neder-Rijn en Lek om aandacht: Alblasserwaard (met Vianen), Lopiker- en Krimpenerwaard, Kromme Rijn en Gelderse Vallei). De analyses ondersteunen dus het vorengenoemde utrechtse standpunt voor een hoger wettelijk beschermingsniveau .

Verkenning Grebbedijk als Deltadijk

De Grebbedijk is 5,5 kilometer primaire waterkering tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe. De Grebbedijk beschermt de Gelderse Vallei met steden als Veenendaal en Amersfoort tegen overstromingen vanuit de Nederrijn en heeft een wettelijke veiligheidsnorm van 1/1.250.

In 2007 heeft Provinciale Staten van Utrecht een amendement aangenomen voor een verkenning vanwege een dijkdoorbraak vanuit de Neder-Rijn bij de Grebbedijk. De provincies Utrecht en Gelderland en het waterschap Vallei en Veluwe hebben vervolgens de afgelopen jaren een studie verricht naar de waterveiligheid van de Gelderse Vallei vanwege overstromingen vanuit de Neder-Lek. Daaruit kwam een gezamenlijke ambitie om de Grebbedijk op te waarderen als Deltadijk. Een doorbraak van de Grebbedijk heeft 250.000 mogelijke getroffen en een directe schade van circa € 10 mrd. tot gevolg. De Maatschappelijke Kostenbaten Analyse die is uitgevoerd in het kader van actualisering van veiligheidsnormen laat zien dat de veiligheidsnorm van de Grebbedijk aan opwaardering toe is en dat verbetering van de Grebbedijk zeer kosteneffectief is. Multifunctioneel gebruik van de Grebbedijk als Deltadijk is in de studie meegenomen.

In het Deltaprogramma 2013 wordt de Grebbedijk als voorbeeld voor een Deltadijk genoemd.

Momenteel vindt discussie plaats over de invulling van de actualisering van de wettelijke beschermingsnormen¹. Nog onduidelijk is hoe precies invulling aan de normen zal worden gegeven. Beslissingen over beschermingsniveaus worden niet alleen gebaseerd op rekenkundige exercities en aannames, maar ook op een bestuurlijke en politieke dialoog. Mede het Deltaprogramma Rivieren zal hier input voor geven, omdat het rivierengebied als aandachtsgebied is benoemd. De provincie Utrecht participeert actief in dit programma.

C. Inspelen op de veranderende omstandigheden

Voor de Neder-Rijn en Lek bestaat de wateropgave vanwege klimaatverandering alleen uit de gevolgen van de zeespiegelstijging en bodemdaling: er wordt van uitgegaan dat de Nederrijn-Lek geen extra water krijgt bij verhoging van de afvoer van 16.000 naar 18.000 m³/s bij Lobith.

Gebiedsgerichte veiligheidsstrategieën

Het Deltaprogramma Rivieren gaat uit van de volgende mogelijke oplossingsstrategieën voor de waterveiligheidsopgave van het rivierengebied op de lange termijn: 'Ruimte voor de Rivier-Plus', 'Doe meer met Dijken' en 'Systeemingrepen'. 'Meerlaagsveiligheid' wordt ook meegenomen. Bij de Planologische Kernbeslissing Ruimte voor de Rivier is al gebleken dat de mogelijkheden voor 'Ruimte voor de Rivier-Plus' beperkt zijn voor de Neder-Rijn en Lek.

---

¹ Bij deze actualisering zal worden uitgegaan van:

- het voorkomen van achteruitgang van het huidige veiligheidsniveau;
- de nieuwste technische inzichten (o.a. over piping);
- een basisveiligheidsniveau voor slachtofferrisico voor heel Nederland;
- de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) om te bepalen waar een extra impuls economisch gerechtvaardigd is;
- een risicobenadering, gebaseerd op zowel overstromingskans als gevolg.

Binnen het Deltaprogramma Rivieren zal de komende twee jaar een groot deel van werkzaamheden voor de strategieontwikkeling naar kansrijke strategieën en een voorkeursstrategie plaatsvinden in kleinere deelgebieden binnen het rivierengebied, in zogenaamde ‘**Regioprocessen**’. Reden is dat het van groot belang wordt gezien dat bij het opstellen van de kansrijke strategieën en voorkeursstrategie lokale en regionale overheden, en waar wenselijk ook het bedrijfsleven en belangenorganisaties, nauw betrokken worden. Eén van die regioprocessen betreft het Regioproces Nederrijn-Lek (noordzijde). De provincie Utrecht is trekker van dit Regioproces, vanwege de eerder beschreven belangen bij de veiligheidsopgave. In het Regioproces wordt onder meer aangegeven hoe de wateropgave tot 2050/2100 past binnen de ruimtelijke inrichting van het gehele gebied, mede via het opstellen van een ruimtelijke ordeningsvisie en vindt een analyse van de meekoppelkansen plaats (natuur, verkeer, woningbouw, wegen, etc.).

4. Deltabelissing Ruimtelijke adaptatie

Het deelprogramma Nieuwbouw en Herstructurering heeft als doel de wateropgaven van het Deltaprogramma op een effectieve manier te verbinden met andere functies en belangen in het ruimtelijke domein. Twee onderwerpen staan hierbij centraal:

- a. ruimtelijke inrichting en waterveiligheid: met welke inrichtingsmaatregelen zijn de gevolgen van een overstroming te verminderen?
- b. klimaatbestendige stad: met welke inrichtingsmaatregelen zijn de gevolgen van wateroverlast, droogte en hitte in een stad te verminderen?

A. Meerlaagsveiligheid

Preventie is over het algemeen de meest kosteneffectieve aanpak om het overstromingsrisico te beperken. Het Deltaprogramma zal ook aandacht schenken aan het concept **meerlaagsveiligheid**:

- laag één: overstromingen voorkomen met preventieve maatregelen;
- laag twee: gevolgen van overstromingen beperken via de ruimtelijke inrichting;
- laag drie: gevolgen van overstromingen beperken via de rampenbestrijding.

Daarmee wordt naast preventie ook ingezet op het beperken van de gevolgen van een overstroming door een betere ruimtelijke inrichting en adequate rampenbeheersing. Dit gebeurt overal ter beperking van het restrisico, en in de gebieden waar aanscherping van de norm aan de orde is (in ons geval het rivierengebied), mogelijk in combinatie met preventieve maatregelen.

Mede in het kader van het Regioproces Nederrijn-Lek wordt gekeken naar de mogelijkheden voor meerlaagsveiligheid. In het Deltaprogramma wordt mede speciale aandacht gevraagd voor vitale en kwetsbare functies. Via ons provinciale Waterplan, en de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie en Provinciale Ruimtelijke Verordening die dit jaar in Provinciale Staten vastgesteld worden, wordt in de provincie Utrecht invulling gegeven aan meerlaagsveiligheid.

Teksten uit ontwerp-Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie over ‘Overstroombaar gebied’

‘Wij willen overstromingen voorkomen. Maar als het toch misgaat, willen we wel goed voorbereid zijn. Daarom verplichten wij bij nieuwe bouwlocaties en nieuw grondgebruik in het ruimtelijk plan aan te geven hoe rekening gehouden wordt met randvoorwaarden vanuit waterveiligheid (overstromingsrisico’s).

Toelichting

Grote delen van de provincie liggen in overstroombare gebieden van Nederrijn, Lek en het Eemmeer. Het is belangrijk dat kwetsbare en vitale objecten en grootschalige woonwijken en bedrijventerreinen bestand zijn tegen overstromingen. Voor buitendijkse gebieden geldt dit ook voor kleinschalige woonwijken en bedrijventerreinen. Door een goed doordachte locatiekeuze en inrichting kunnen de gevolgen van een overstroming aanzienlijk beperkt worden.’

B. Klimaatbestendige stad

Onderdeel van de deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie is ook hoe in de stedelijke inrichting en het stedelijk watersysteem met wateroverlast, droogte en hittestress omgegaan kan worden (de klimaatbestendige stad). Nederland wordt steeds kwetsbaarder voor overstromingen, wateroverlast, droogte en hitte. Oorzaak is de toenemende verstedelijking, verdichting en verharding van het oppervlak, in combinatie met de gevolgen van klimaatverandering. Wateroverlast, droogte en hitte veroorzaken nu al economische schade en schade aan gebouwen, infrastructuur, groenvoorzieningen en de gezondheid van mensen. Uit onderzoek blijkt dat de kosten ervan kunnen oplopen tot miljarden euro's. Vooral funderingschade, als gevolg van rottende houten funderingen (paalrot) en ongelijkmatige zettingen onder gebouwen en infrastructuur (verschilzetting), is hierbij een belangrijke post. In het Deltaprogramma worden als potentiële 'risicosteden' voor paalrot en verschilzetting mede een aantal steden ten westen van de Utrechtse Heuvelrug 'geïdentificeerd, de steden op de Heuvelrug en in de Gelderse Vallei kunnen mogelijk problemen krijgen met de wateraanvoer in droge tijden. Het deelprogramma hanteert het uitgangspunt dat de (lokale) partijen in de stad (publiek en privaat) verantwoordelijk zijn voor de aanpak.

De provincie Utrecht heeft in haar ruimtelijk beleid hoge ambities voor stedelijke inbreiding. Voor de klimaatopgave zal ook ruimte nodig zijn. Mede via de inzet op de realisatie van groenblauwe structuren in en rondom de stad, kunnen wateroverlast, watertekort en hittestress worden beperkt, deze structuren kunnen tevens een kwaliteitsimpuls voor het stedelijk gebied geven.

5. Deltabeslissing Zoetwaterstrategie

Het doel van het zoetwaterbeleid is voldoende water van de juiste kwaliteit op de juiste plek krijgen en houden. In droge perioden ontstaan tekorten. Voor die situaties gelden maatschappelijk afgewogen afspraken over de verdeling: de 'verdringingsreeks'.

De provincie Utrecht en zoetwater

De provincie Utrecht is voor haar zoetwatervoorziening in droge tijden sterk afhankelijk van de aanvoer van water via de Neder-Rijn en Lek (mede via het Amsterdam-Rijnkanaal). Een klein deel van Utrecht wordt voorzien van water uit het IJsselmeergebied. De aanvoer van water over Neder-Rijn en Lek wordt onzeker door klimaatverandering en onzekerheid over het waterverbruik in bovenstrooms gelegen landen. De vraag naar zoetwater zal daarentegen in de toekomst hoogstwaarschijnlijk toenemen door sociaaleconomische ontwikkelingen. Met name het veenweidegebied in West-Utrecht en de hoge zandgronden (Utrechtse Heuvelrug) zijn kwetsbaar voor droogte en daarnaast sectoren zoals de fruitteelt in het Kromme Rijngebied.

Voor de provincie Utrecht spelen onder andere de volgende aandachtspunten in het kader van het Deltaprogramma Zoetwater:

- De inlaat van water vanuit de Neder-Rijn bij Wijk bij Duurstede naar de Kromme Rijn. Als op de Neder-Rijn de waterstand te laag wordt, kan het water niet meer op natuurlijke wijze ingelaten worden (het waterschap doet onderzoek naar alternatieven voor de waterinlaat);
- Bodemdaling: deze wordt met name bij de veengronden versneld als het warmer wordt in combinatie met watertekorten. Dat kan onder meer leiden tot extra schade aan huizen, wegen;
- (Onherstelbare) schade aan natuur (sommige plantensoorten zijn zeer gevoelig voor droogte, de visstand is o.a. zeer gevoelig voor tijdelijke verzilte wateren);
- Schade aan landbouw. Voor Utrecht zijn fruitteelt in Kromme Rijngebied, glastuinbouw (Harmelerwaard en De Ronde Venen) en mogelijk de ontwikkeling Food Valley hierbij in het oog springende gebieden. Voor de bestrijding van nachtvorstschade aan de fruitteelt in het Kromme Rijngebied wordt soms zeer veel oppervlaktewater ingezet. Als dit samenvalt met een zeer droge periode ontstaat er ook een groot probleem in de zoetwatervoorziening;
- Waterrecreatie, o.a. waterkwaliteit van zwembaden;
- Veiligheid van veenkaden in westelijk deel van Utrecht (Wilnis, 2003);

- Vochttekorten op hoge zandgronden, o.a. in Gelderse Vallei. Dit grote vochttekort leidt tot droogteschade bij de landbouw en bedreigt ecologisch waardevolle beken, sprengen en vennen en grondwaterafhankelijke natuurgebieden;
- Stadsgrachten, o.a. van de stad Utrecht: deze gaan stinken als ze onvoldoende doorgespoeld kunnen worden;
- Nutsvoorzieningen: koelwater voor elektriciteitscentrale in Utrecht;
- Scheepvaart;
- De maatschappelijke impact van de benodigde aanpassingen in het hoofdwatersysteem en het regionale watersysteem om meer om water aan te voeren.

Noodmaatregelen: Wanneer de inlaatpunten langs de Hollandsche IJssel en Nieuwe Maas verzilten, wordt gestopt met water inlaten. Dan kan incidenteel de Kleinschalige Water Aanvoervoorziening (KWA) in werking treden om via het beheersgebied van De Stichtse Rijnlanden zoetwater aan te voeren naar Rijnland, Delfland en Schieland. In 2003 is ook de Tolhuissluisroute ingezet. Veel zoetwater wordt dan via regionale wateren door Utrecht naar het westen vervoerd. Het betreft noodmaatregelen, waaraan een aantal nadelen verbonden is. De waterstanden op boezems e.d. zijn tijdens het inzetten van de noodmaatregelen hoger dan normaal. Het risico op dijkdoorbraken wordt daarmee vergroot, zeker als er dan toch intensieve neerslag valt. Ook vormt de inwerkingstelling van de KWA belemmeringen voor de (recreatie)vaart doordat sluizen e.d. afgesloten worden. Momenteel wordt zeer serieus gekeken naar opwaardering van de KWA, zodat meer water naar West-Nederland kan worden getransporteerd in droge tijden.

Nu al is sprake van knelpunten in de zoetwatervoorziening. Zo zijn er perioden met watertekorten (laag water) in rivieren en kanalen, knelpunten door verzilting en verdrogingsproblemen en watertekorten op de hoge zandgronden. Tijdens het droge voorjaar van 2011 moesten alle mogelijke maatregelen binnen het huidige fysieke systeem benut worden, om zo lang mogelijk aan de regionale zoetwaterbehoefte te kunnen voldoen (net als in 1976 en 2003). Sommige gebruiksfuncties, zoals de natuur en landbouw, ondervonden hiervan echter nadelige effecten. Daaruit blijkt dat het huidige systeem tegen zijn grenzen aanloopt. In de toekomst zal waarschijnlijk vaker sprake zijn van een beperkt zoetwateraanbod, door de combinatie van zeespiegelstijging enerzijds en perioden met weinig neerslag en extreem lage rivierafvoeren anderzijds. Dit vraagt om heroverweging van het huidige beleid en de uitgangspunten die daaraan ten grondslag liggen. De uiteindelijke opgave hangt af van de manier waarop vraag en aanbod zich ontwikkelen en de ambitie voor de zoetwatervoorziening

Uit de inzichten van de afgelopen jaren blijkt dat er voor de korte termijn maatregelen mogelijk zijn om grote delen van het land binnen de huidige strategie te blijven voorzien in de watervraag. Deze maatregelen – in zowel het hoofdwatersysteem als de regionale watersystemen – kosten enkele honderden miljoenen euro's. Voor Utrecht speelt mede het volgende:

- Uitbreiding van de Kleinschalige Water Aanvoer (KWA);
- Beperking van de zoutindringing vanuit de zee via bijvoorbeeld een 'bellenscherm', waardoor de KWA minder snel ingezet hoeft te worden;
- Het peil in de regionale watersystemen tijdelijk opzetten en het doorspoelen aanpassen;
- Bij lage waterstanden op de Neder-Rijn kan geen water in het regionale watersysteem ingelaten worden via de Kromme Rijn. De Stichtse Rijnlanden onderzoekt alternatieven.

Op middellange termijn (rond 2050) is de huidige zoetwaterstrategie in drie van de vier klimaatscenario's niet meer houdbaar.

In de **mogelijke strategieën** is het speelveld verkend waarin de overheid voor de zoetwatervoorziening zorgt of dit meer aan marktpartijen overlaat, en de zoetwatervraag wordt gefaciliteerd of het zoetwateraanbod wordt geaccepteerd. Er bestaan nu al grote verschillen per gebied (bijvoorbeeld de Utrechtse Heuvelrug waar amper wateraanvoer naar kan plaatsvinden versus het

veenweidegebied) en functie (glastuinbouw is bijvoorbeeld nu al veelal in hoge mate zelfvoorzienend voor zoetwater, mede omdat deze sector zeer afhankelijk is van water van hoge kwaliteit).

Nieuwe doelen voor het zoetwaterbeleid, samen met maatregelen om het watersysteem robuuster te maken, zullen de kern vormen van het voorstel van de **deltabeslissing Zoetwaterstrategie**, zoals de normering nu al de kern vormt van het waterveiligheidsbeleid. Het beleid voor zoetwater wordt niet alleen gebaseerd op technische informatie, maar ook op politiek-bestuurlijke afwegingen.

Het komende jaar gaat het deelprogramma Zoetwater, samen met de gebiedsgerichte deelprogramma's, verder met het analyseren van de mogelijke strategieën om te komen tot relevante doelen en kansrijke oplossingen. De doelen kunnen eventueel aanleiding geven tot koerswijzigingen. De strategie voor duurzame zoetwatervoorziening geeft inzicht in:

- vraag en aanbod van zoetwater en de waterzekerheid;
- de optimale waterverdeling;
- de mogelijkheden voor waterbesparing;
- het toekomstig serviceniveau in relatie tot functies en de effecten daarvan voor die functies;
- de verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheid, markt en gebruiker.

Niet alle schade kan worden voorkomen. Waar nog geen oplossingen gevonden zijn, is extra ruimte voor innovatie. Daarnaast zullen de watergebruikers zich moeten aanpassen aan de beschikbare waterhoeveelheid (adaptatie).

In het Deltaprogramma 2014 worden de voorwaarden onderzocht voor het creëren van een adequate watervoorziening voor belangrijke economische en kwetsbare functies als land- en tuinbouw, industrie, energievoorziening en natuur. Er zal in beeld worden gebracht welke investeringen daarvoor gerechtvaardigd zijn. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) zal een belangrijke bouwsteen zijn voor de deltabeslissing zoetwater in 2014-2015.

Voor het Deltaprogramma zoetwater is Nederland verdeelt in enkele deelgebieden. Utrecht participeert in het zoetwatergebied midden en west Nederland en rivieren.

De provincie is onlangs een project gestart om na te gaan in hoeverre binnen haar eigen beleid en middelen zoetwater beter meegenomen kan en moet worden.

6. Deltabeslissing Rijn-Maasdelta

De deltabeslissing Rijn-Maasdelta geeft de hoofdkeuzes die structurerend zijn voor de aanpak van de wateropgaven in dit cruciale en altijd kwetsbare overgangsgebied van zee en rivieren in onze delta. De gebiedsgerichte deelprogramma's Rijnmond-Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta en Rivieren werken hierin samen. De gemeenschappelijke vraagstukken van de deelprogramma's vormen de kern van de deltabeslissing.

De opgave in dit gebied bestaat uit het accommoderen van meer extreme rivierafvoeren (hoog en laag), in samenhang met zeespiegelstijging, bodemdaling, en ontwikkelingen in nieuwbouw en herstructurering. De drie betrokken deelprogramma's hebben de volgende gemeenschappelijke vraagstukken geïdentificeerd:

1. Afvoerverdeling over de Rijntakken: Onderzocht wordt mede of extra Rijnwater kan worden afgevoerd via de IJssel. Voor de deltabeslissing Rijn- en Maasdelta wordt nu een variant van een **systemingreep, 'Lek extra ontzien'** onderzocht. Een deel van het hoogwater wordt dan afgeleid naar de Waal en/of de IJssel. Daarmee kan een deel van de doorwerking van de

zeespiegelstijging en versterking van de dijken worden voorkomen. De Lek extra ontzien betekent minder hoge maatgevende waterstanden voor het gebied van het regioproces en dus ook een minder grote wateropgave. Verwacht wordt dat rond oktober 2012 de resultaten van de studie vrijkomen.

2. Rivierkeringen (gesloten of afsluitbaar open): Aanvullend op de afvoerdeling op landelijke schaal is ook binnen de Rijn-Maasdelta de afvoer te verdelen over de verschillende riviertakken, bijvoorbeeld om het verstedelijkte Rijnmond-Drechtstedengebied te ontzien.
3. Zeezijde open, dicht of afsluitbaar (Nieuwe Waterweg en Haringvliet): Het effect van een open of gesloten zeezijde kan tot ver stroomopwaarts merkbaar zijn in de waterstanden.

De Rijn-Maasdelta biedt mogelijkheden om op strategische plaatsen innovatieve (delta)dijkconcepten te beproeven, waaronder multifunctioneel gebruik van dijken. Ook extra waterberging in de Zuidwestelijke Delta kan bijdragen aan de waterveiligheid. Voor de bescherming van enkele gebieden, onder meer in de Alblasser- en Krimpenerwaard en langs de Lek, zijn mogelijk ook andere, ingrijpendere, maatregelen noodzakelijk om de veiligheid op peil te houden. Zoetwatervoorziening komt in deze Deltabeslissing ook nadrukkelijk aan de orde.

7. Deltabeslissing Peilbeheer IJsselmeergebied

De deltabeslissing Peilbeheer IJsselmeergebied geeft aan welke keuzes gemaakt worden voor de afwatering van het IJsselmeer naar de Waddenzee (maximaal 85 cm zeespiegelstijging tot 2100) en hoe de watervoorraad in het IJsselmeer als grootste zoetwatervoorraad van ons land bijdraagt aan de landelijke en regionale zoetwatervraag. Het peilbeheer is bovendien een belangrijke stuurknop in het Nederlandse hoofdwatersysteem.

Er zijn twee opties voor het peilbeheer op de lange termijn. De eerste optie betreft het geleidelijk meestijgen van het meerpeil met de zeespiegel. In dat geval blijft het mogelijk overtollig water onder vrij verval te spuien naar de Waddenzee. Het hogere peil heeft echter grote consequenties voor het hele gebied. In de tweede optie komen pompen in de Afsluitdijk te staan, waardoor het meerpeil niet hoeft mee te stijgen. Ook dat plaatst de waterbeheerders van het IJsselmeergebied voor uitdagingen. Op de zeer lange termijn zullen altijd pompen nodig zijn vanwege de zeer negatieve effecten van grote peilstijging.

De voorraad zoetwater in het IJsselmeergebied lijkt in ieder geval tot 2050 toereikend voor het huidige voorzieningsgebied van het IJsselmeer. Dat blijkt uit een eerste knelpuntanalyse van het deelprogramma Zoetwater. Door meer peilvariatie in de zomer toe te staan, kan de beschikbare zoetwaterbuffer ten minste verdubbelen met minder ingrijpende consequenties. Het optimaliseren (binnen de bestaande peilvariatie) en flexibeler maken van het peilbeheer (vergroting peilvariatie) kan stapsgewijs plaatsvinden, passend binnen de opties voor de lange termijn. Hiervoor zijn wel flinke gevolgbeperkende investeringen, afspraken voor buitendijkse ontwikkelingen en een nieuw peilbesluit nodig. Op lange termijn komen mogelijk meer ingrijpende maatregelen aan de orde.

Peilveranderingen op het Eemmeer hebben directe invloed op waterrecreatie en water- en oevernatuur, maar ook op de afwatering van Eem en rioolwaterzuiveringsinstallaties, veiligheid etc.

De mogelijke strategieën voor de middellange termijn zijn dus gebaseerd op het handhaven van het winterpeil of het laten meestijgen van het winterpeil met de zeespiegel, en het al dan niet inzetten van

extra maatregelen om de zoetwaterbuffer te vergroten. De mogelijkheid om het peil met 1,5 meter te laten stijgen (voorstel commissie Veerman) wordt niet meer meegenomen. Op lange termijn zal het water vanuit het IJsselmeergebied naar de Waddenzee gepompt gaan worden: het laten meestijgen met de zeespiegel heeft op lange termijn zeer negatieve effecten.

Het diep laten zakken van het waterpeil in de zomer wordt ook niet meer al mogelijke strategie meegenomen. Deze ingreep zou zeer nadelig voor het Eemmeer uitpakken. Het peil opzetten heeft veel minder negatieve consequenties.

Door het peil te optimaliseren, kan tot 2050 een voldoende grote zoetwaterbuffer gecreëerd worden om aan de watervraag van het voorzieningsgebied te voldoen.

Utrecht trekt in het kader van het Deltaprogramma gebiedsgerichte werkateliers voor Eem- en Gooimeer, en levert bijdragen aan onderzoeken.

8. Betrokkenheid van Provinciale Staten bij het Deltaprogramma

Op 5 oktober 2012 op het regionale Deltacongres wordt de Statencommissie RGW geïnformeerd over het Deltaprogramma, op 1 oktober vindt een presentatie voor de Statencommissie RGW plaats. Op 1 november 2012 vindt het nationale Deltacongres plaats.

Via de vaststelling van Kadernota Bodem, Water en Milieu en keuze hierin voor de prioriteiten waterveiligheid en zoetwatervoorziening krijgen Provinciale Staten nu al te maken met besluitvorming in relatie tot het Deltaprogramma. Dat geldt ook voor de vaststelling van de provinciale ruimtelijke structuurvisie en provinciale ruimtelijke verordening, waarin mede overstromingsrobuust bouwen een plaats heeft gekregen. In de Gebiedsagenda MIRT krijgt waterveiligheid en zoetwater ook een stevige plek: voor het Deltaprogramma wordt gebruik gemaakt van de MIRT-systematiek.

Mogelijk werkt een analyse die nu uitgevoerd wordt om te bepalen of we als provincie zoetwater beter kunnen meenemen in provinciaal beleid, instrumentarium en projecten in de komende jaren door in de provinciale besluitvorming. In het provinciale waterbeleid (waarvan nog niet duidelijk is of dat in een waterplan, een omgevingsvisie of anders plaats krijgt) zal het Deltaprogramma ook doorwerken. En vanaf 2015 worden Deltabeslissingen vertaald naar nationaal en regionaal instrumentarium (ruimtelijke plannen, verordeningen etc.).